

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Н. І. КОСТЕНКО

Процес модернізації системи вищої освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність майбутніх спеціалістів до виконання професійної діяльності в умовах іншомовного середовища.

Отже, іншомовна підготовка фахівців нефілологічних спеціальностей стала однією із важливих складових сучасної вищої школи. У програмі з англійської мови для вищих навчальних закладів зазначено, що метою навчання іноземній мові у ВНЗ є: оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації (що сприяє розвитку у студентів здатності використовувати її як інструмент спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу); та набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності. Мова розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального і полікультурного простору. Процес навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має забезпечувати студентів не тільки відповідним рівнем знань мови, вміннями та навичками використовувати її у різноманітних ситуаціях життєдіяльності, а й сприяти успішній реалізації освітньо-розвиваючого потенціалу цього навчального предмета.

Поняття іншомовної комунікативної компетентності у педагогіці і методиці навчання іноземних мов не нове і досліджувалось як зарубіжними, так і вітчизняними вченими (Л. Біркун, Л. Брахман, С. Брумфіт, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Козак, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, Д. Хаймс, Д. Шейлз).

Нині існує декілька підходів щодо структури цього феномена. Д. Хаймс поєднував у цьому понятті граматичну (правила мови), соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), дискурсивну (правила побудови змісту висловленого) і стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) компетентність [5].

Л. Брахман відносив до комунікативної компетентності: мовну, дискурсивну, розмовну, прагматичну, соціально-лінгвістичну, стратегічну, мислительну складові [5].

С. Козак розглядає іншомовну комунікативну компетентність як професійно важливу рису особистості фахівця і виокремлює чотири головні компоненти: лінгвістичний, соціокультурний, стратегічний, професійний [9].

Проблема формування іншомовних навичок у студентів немовних спеціальностей, зокрема, тих, які навчаються у вищих навчальних закладах економічного профілю, також привертала увагу дослідників (Т. Аванесова, Р. Мільруд, А. Самсонова). Однак із розвитком потреб суспільства змінювались акценти практичного викладання іноземних мов, і, як наслідок, нагальною потребою стало формування саме іншомовної комунікативної компетентності (А. Астадур'ян, Л. Борозенець, Н. Гавриленко, О. Григоренко, М. Євдокімова, В. Зикова, О. Іскандарова, Е. Комарова, Т. Кускова, Н. Кучеренко, Т. Лопатухіна, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, О. Фадєйкіна, Л. Фішкова, Л. Халяпіна, І. Цатурова, М. Шишлота ін.).

Методику формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-методисти (І. Берман, В. Бухбіндер, В. Коростильов, С. Шатілов, В. Гнаткевич, Ю. Пассов, Г. Китайгородська, О. Тарнопольський, Е. Мірошниченко, І. Баценко, В. Борщовецька, R. Ellis, I. Nation, N. Schmitt, W. Widdowson та ін.) [1]. Проте, як зауважує В. Теніщева, у більшості досліджень професійна іншомовна комунікативна компетентність студента виступає, перш за все, як здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями конкретних ситуацій іншомовного спілкування, у навчанні відтворюється переважно зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови. Як наслідок, формування у студента вищого немовного навчального закладу такої професійної компетентності, до структури якої була б органічно інтегрована іншомовна компонента, залишається нерозв'язаною [11].

Теоретична та практична актуальність проблематики зумовила мету статті, а саме: дослідити особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів нефілологічних спеціальностей

Для досягнення поставленої мети було виконано наступні завдання: проаналізовано основні підходи до визначення понять іншомовної комунікативної компетентності, іншомовної професійної комунікативної компетентності у складі професійної компетентності фахівця та визначено поняття і зміст іншомовної професійної компетентності.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що існують різні дефініції таких понять, як: «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна професійна комунікативна компетентність», «іншомовна професійна компетентність».

Так, в «Енциклопедії педагогічної освіти» «компетентність» (від лат. *competere* – відповідати, підходити) визначається як обізнаність щодо чогось; це також коло повноважень будь-якої організації, установи або особи. А «компетентний» (від лат. *competens (competentis)* – відповідний, подібний) – той, хто має компетентність, є правомочним у відповідній галузі, котрий є добре обізнаним стосовно чогось, що ґрунтується на знанні, кваліфікований, який має певні повноваження, повноправний, повновладний [13].

У галузі ж лінгвістики термін «компетентність» був уведений Н. Хомським. Цей термін означав знання системи мови на відміну від володіння нею в реальних ситуаціях спілкування. Поступово в зарубіжній, а пізніше і у вітчизняній методиці з'явився термін комунікативна компетентність, під яким стали розуміти здатність здійснювати спілкування через мову, тобто передавати та обмінюватися думками в різноманітних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками, правильно використовувати систему мовних і мовленнєвих норм та вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування [12].

Розкриваючи педагогічний зміст поняття «іншомовна компетентність», продуктивним, на нашу думку, буде звернутися до характеристики поняття «професійна компетентність», оскільки вважаємо, що іншомовна компетентність тісно пов'язана з професійною компетентністю, більш того, є компонентом, що входить до її структури. Отже, професійна компетентність включає в себе не тільки уявлення про кваліфікацію (професійні навички як досвід діяльності, вміння й знання), але й як засвоєння соціально-комунікативних та індивідуальних здібностей, які забезпечують самостійність професійної діяльності [5].

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти комунікативні мовні компетенції визначаються як такі, що забезпечують людині можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби. Комунікативна мовленнєва компетенція складається з таких компонентів, як лінгвістичні компетенції, соціолінгвістичні компетенції та прагматичні компетенції, і реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності (сприймання, продукція, інтеракція або медіація) [2]. Однак, деякі науковці, розуміючи іншомовну компетенцію як результат професійної підготовки та готовності до іншомовної діяльності у різних сферах згідно з пріоритетами особистості, ототожнюють поняття «формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей» і «професійна компетентність фахівця» (А. Андрієнко, Е. Бібікової, Ю. Солоднікової, О. Кравченко та С. Склярів) [6, 7].

Інший підхід пропонує Ю. Солоднікова, яка стверджує, що іншомовна комунікативна компетентність є комплексним особистісним ресурсом, що забезпечує можливість ефективної взаємодії у галузі соціальної роботи, процесі використання іноземної мови як засобу вирішення професійних завдань соціальної роботи. При цьому Ю. Солоднікова відокремлює у структурі професійної підготовки майбутнього фахівця як два окремих компоненти іншомовну комунікативну компетентність та загальну професійну компетентність [10].

В. Теніщева, наголошуючи на залежності успішності професійної діяльності від рівня іншомовної комунікативної компетентності спеціалістів, пропонує Концепцію професійної компетентності, до складу якої належить іншомовна компонента. Надійність та ефективність роботи таких фахівців залежить від того, наскільки адекватно й глибоко у загальній структурі їх предметно-технологічної компетентності інтегровано іншомовну мовленнєву компоненту [11]. За В. Теніщевою, професійна іншомовна комунікативна компетентність фахівця є складним інтегративним цілим, яке забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації [11].

Якщо говорити про професійну компетенцію як складову іншомовної комунікативної компетентності студентів ВНЗ, то вона, на нашу думку, формується шляхом ознайомлення студентів із фаховими текстами, спілкування з носіями мови, ознайомлення з останніми науковими досягненнями у тій чи іншій галузі науки країни, мова якої вивчається, розширення загальної ерудиції, що вкрай важливо для педагога. Отже, результатом сформованості іншомовної компетентності виступає мовна особистість, що є універсальною, загальнопедагогічною категорією, яка характеризується такими якостями особистості індивіда як розкутість, творчість, самостійність, здатність будувати взаємодію й взаєморозуміння з партнерами спілкування, включатися в сучасні світові процеси розвитку цивілізації, вдосконалення людського суспільства.

Аналіз вивчення наукових праць дозволяє зрозуміти іншомовну комунікативну компетентність як здатність установлювати й підтримувати професійні контакти з людьми іншомовного середовища. Для ефективної комунікації необхідним є набуття певної сукупності знань і вмінь, котрі забезпечують процес комунікації. З огляду на це, здійснення майбутніми фахівцями спеціальностей професійно-орієнтованої іншомовної діяльності, а також вивчення професійно-спрямованої іноземної мови передбачає виконання дій на основі розвитку ряду загальних компетентностей, а також комунікативних мовленнєвих компетентностей. Загальні компетентності майбутніх фахівців немовних спеціальностей із фахово-спрямованим знанням іноземної мови складаються з їхніх знань, умінь та життєвого досвіду, а також з їхніх умінь навчатися. Знання, необхідні у процесі використання та вивчення мови, не є безпосередньо пов'язаними з мовою та культурою. Академічні знання з освітньої, наукової або технічної галузі і академічні й емпіричні знання з професійної сфери відіграють, безперечно, важливу роль під час сприйняття і розуміння текстів на іноземній мові, пов'язаних із різноманітними професійними сферами. Знання спільних цінностей та ідеалів, прийнятих соціальними групами в інших країнах або регіонах, є найсуттєвішими для міжкультурного спілкування. Набуття вмінь може бути полегшене шляхом оволодіння знаннями або супроводжуватись різними формами життєвого досвіду (компетентностей) [2, 4].

Іншомовну професійну компетентність можна також визначити як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується у психологічній та технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної й ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем. У загальному вигляді склад іншомовної професійної компетентності можна подати у сукупності таких компонентів, як компетенції лінгвістичного рівня, компетенції соціолінгвістичного рівня та компетенції прагматичного рівня [8].

Отже, беручи до уваги всі вищенаведені підходи і характеристики, ми вважаємо, що у формуванні іншомовної комунікативної компетентності необхідно також ураховувати:

мовну (лінгвістичну) компетентність, яка передбачає систему знань, умінь і навичок здійснювати іншомовну комунікацію в типових ситуаціях навчальної, трудової та культурної сфер спілкування, читати і розуміти тексти різних жанрів та видів із різним ступенем розуміння їх змісту;

соціокультурну компетентність, яка включає фонові знання (сукупність відомостей про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, та про стандарти комунікативної поведінки) прийняті в цій культурній спільноті; мовний і мовленнєвий матеріал, необхідний для розкриття соціокультурної інформації, реалії, вільні та сталі словосполучення, форми мовленнєвого етикету; навички і вміння оперування фоновими знаннями та мовним і мовленнєвим матеріалом соціокультурного плану;

професійну компетентність, яка передбачає навички та вміння знаходження і оперування іншомовною професійно значущою інформацією, знання фахової термінологічної лексики, вміння читати й виділяти основне зі спеціалізованих текстів [3].

Входження України в єдиний освітній простір підвищує значущість іноземної мови не тільки як академічної дисципліни, але і як засобу оволодіння вузькогалузевою спеціалізацією.

Іншомовна комунікативна компетентність як важливий компонент комунікативної культури є невід'ємною складовою підготовки студентів вищих навчальних закладів, які готуються до життя в умовах ринкової економіки, діалогу культур і народів, міжнаціонального спілкування, нової релігійності, підвищеної ролі приватного життя. Адаптація до цих умов вимагає від них практичного володіння мовами світу, навичками спілкування, знання релігійних свят, народних звичаїв і спроможність інтеграції особистості до системи світових та національних культур. Таким чином, у студента повинна бути сформована здатність сприймати і розуміти цю культуру у широкому сенсі, інтерпретувати й

засвоювати цю культуру, що виявляється в можливості продуктивної взаємодії з навколишнім світом. Мова йде про розвиток такого особистого формування, як мовна особистість студента, основні елементи якої на певному рівні її структури вибудовуються у чітку систему, відбиваючи картину світу.

Тенденція до професіоналізації викладання іноземних мов загалом реалізується у формуванні навичок спілкування за професійною тематикою, однак такий підхід, як свідчать дослідження та практика, не дозволяє вирішувати задачу формування умінь та навичок, необхідних студентові для здійснення завдань професійного змісту з використанням засобів іноземної мови. Тому формування іншомовної професійної компетентності, яке передбачає «накладання» іншомовних навичок на предметний зміст професії під час виконання професійних завдань, вбачається як підхід, у межах якого викладання дисципліни «Іноземна мова» у навчальному плані підготовки майбутнього фахівця, не формально, а змістовно буде спрямовано на досягнення загальної мети навчання студента у вищому навчальному закладі – формування його професійної компетентності.

Перспективним напрямом наукових досліджень іншомовної професійної компетентності може стати розробка дидактичної моделі її формування у студентів вищих навчальних закладів з урахуванням можливостей інформаційних освітніх технологій, застосування інноваційно-комунікаційних технологій.

Список використаної літератури

1. Гринюк Г. А. Етапи формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів економічних спеціальностей / Гринюк Г. А., Семенчук Ю. О // Іноземні мови. – 2006. – №2. – с. 22–27.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Ізмайлова О. А. Формування іншомовної комунікативної компетенції як структурного компоненту комунікативної культури студентів мовних ВНЗ / О. А. Ізмайлова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – № 17. – с. 66–72.
4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С», 2003. – с. 57–81.
5. Ткаченко Л. Комунікативна компетенція студентів – запорука професійного успіху / Л. Ткаченко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України : зб. наук. ст. учасників Всеукр. наук.-практ. конференції. – Київ., 23–24 грудня 2003 р. / [Редкол.: І.І. Тимошенко та ін.] – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 583 с.
6. Андриенко А. С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. С. Андриенко. – Ростов-на-Дону, 2007. – 26 с.
7. Бибикина Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Э. В. Бибикина. – Майкоп, 2006. – 29 с.
8. Изория Н. М. Формирования иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. М. Изория. – М., 2008. – 24 с.
9. Козак С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Козак. – Одеса, 2001. – 224 с.
10. Солодовникова Ю. Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Ю. Ю. Солодовникова. – Курск, 2009. – 28 с.
11. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. на соискание уч. степени д. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. Ф. Тенищева. – М., 2008. – 44 с.
12. Хомський Н. Язык и мышление / Н. Хомський – М. : Рус. яз., 1972. – 123 с., С. 54.
13. Энциклопедия профессионального образования. – Т. 1.– М., 1998. – с. 454–455.